

Svima tim pitanjima, naglašavajući Titovu vanjskopolitičku djelatnost u vezi s Istrom, Strčić je posvetio pažnju. Nije se upuštao u opisivanja nego je uopćavao dosadašnje rezultate historiografije i vlastitih istraživanja. Dobili smo, dakle, tekst utemeljen na vrlo iscrpnom korištenju literature i izvornih materijala, štivo, bez navedenih popratnih bilježaka, što se čita s velikim zanimanjem.

Autor je istodobno ukazao i na potrebe novih istraživanja, produbljanja naših saznanja o tom aspektu Titove djelatnosti u Istri i za Istru i složenosti razvoja NOP-a i socijalističke revolucije u Istri, pa je to izazov i za njega da nastavi s tim poslom, što će, vjerojatno, i rezultirati novom monografijom o vanjskopolitičkoj borbi Josipa Broza Tita za Istru u sklopu razvoja NOP-a i socijalističke revolucije u tim krajevima Hrvatske i Jugoslavije.

Po svim tim svojim značajkama ta će knjižica Petra Strčića dobro poslužiti svim zainteresiranim čitaocima u zemlji i svijetu i pružiti dobar uvid u finese Titove diplomatske vještine i političke borbe i istodobno u veličinu Titove misli o razvoju narodnooslobodilačkog pokreta i oružane socijalističke revolucije.

Bosiljka Janjatović

ZBORNİK »OSMA KONFERENCIJA ZAGREBAČKIH
KOMUNISTA I RAZVOJ KPJ—SKJ KAO MODERNE PARTIJE
RADNIČKE KLASE«, »Vjesnik«, Zagreb 1978.

U zborniku su objavljeni prilozi: referati, rasprave i saopćenja te redigirane i autorizirane diskusije sudionika naučnog skupa¹ čiji je cilj bio da se Osmo konferencija zagrebačkih komunista — na kojoj je Josip Broz izabran za sekretara Mjesnog komiteta i apsolutna većina delegata prihvatila njegovu viziju proleterske partije — pedeset godina nakon njezina održavanja s marksističkim prilazom naučno i politički osvjetli kako bi se pravilno povijesno valorizirala i istakla njezina izuzetna važnost u revolucionarnom kontinuitetu i suvremenom razvoju jugoslavenskog komunističko-radničkog pokreta u uvjetima promicanja samoupravnih socijalističkih odnosa i politike pokreta nesvrstanih.

Inače je zbornik, s obzirom na sadržaj priloga i aspekte sagledavanja problematike, podijeljen u tri osnovne tematske cjeline: *Izvori i razvoj KPJ kao moderne partije radničke klase*, *Savez komunista u uvjetima socijalističkog samoupravljanja* i *SKJ i socijalizam kao svjetski proces*.² Prvi dio zbornika predstavlja

¹ U Zagrebu je 23. i 24. veljače 1978. godine, pod pokroviteljstvom Predsjednika SKJ Josipa Broza Tita, održan naučni skup u povodu pedesete obljetnice Osme konferencije zagrebačkih komunista. U radu skupa sudjelovalo je oko dvjesto znanstvenih i društveno-političkih radnika. Podneseno je pedeset referata, a u diskusiji je sudjelovao pedeset i jedan sudionik skupa. Svi referati i diskusije objavljeni su u navedenom zborniku.

² Osim naznačenih poglavlja zbornika u kojima su objavljeni referati i diskusije sudionika skupa, u zborniku je na uvodnom mjestu objavljeno pismo J. Broza Tita naučnom skupu i Gradskom komitetu Saveza komunista i uvodni referat Milke Planinc pod naslovom: Osmo konferencija zagrebačkih komunista i razvoj KPJ—SKJ kao moderne partije radničke klase.

nastojanje organizatora i sudionika skupa da se naučno, izvorno i argumentirano odredi povijesno značenje Osme konferencije i da se u kontinuitetu tadašnjih idejno-političkih kretanja spozna pravi domet njezinih odluka na cjelokupni razvoj KPJ, a posebno u pripremama, samostalnom i uspješnom vođenju i pobjedi oružanog dijela socijalističke revolucije.

Motornu snagu socijalističke revolucije Josip Broz je vidio i to još na Osmoj konferenciji istakao u jedinstvenom revolucionarnom pokretu radničke klase svih naroda i narodnosti Jugoslavije s jedinstvenom avangardom profesionalnih revolucionara na čelu, čije rukovodstvo treba da bude u zemlji. Pri tom valja istaći da bitno obilježje Titove marksističke analize i vizije političke koncepcije organiziranja i djelovanja revolucionarne avangarde čini njezina utemeljenost u industrijskoj jezgri radničkog pokreta i adekvatnosti razumijevanja specifičnih uvjeta, odnosa i okolnosti tadašnjeg života ljudi.

Poniranje u stvarni društveni život, uočavanje i kreiranje u uvjetima danih mogućnosti kretanja u progres — osnovna su obilježja avangarde i revolucionarnog pokreta Jugoslavije, što ga je Josip Broz počeo izgrađivati još 1928, utemeljio dolaskom na čelo KPJ 1937. i razvijao do danas. Jer nijedna politička organizacija radničkog pokreta, ističe Tito u pismu naučnom skupu, ne može uspješno obavljati svoju povijesnu ulogu avangarde zatvorena u sebe i odvojena od svakodnevnih problema vitalnih interesa. Ako, dakle, politička organizacija ne »shvati potrebu vremena u kojem djeluje i ne uoči ono novo što su donijele promijenjene društvene okolnosti, takvu organizaciju sam tok događaja istiskuje sa historijske scene [...]« (Tito).

Prema tome je Osmo konferencija, kao povijesni nagovještaj stvaranja moderne revolucionarne avangarde, neodvojiva od Titova imena i njegove uloge, kao što su i naš revolucionarni pokret i socijalistička revolucija Jugoslavije i politika pokreta nesvrstanih vezani uz Titovo ime i njegovu izuzetnu revolucionarnu idejno-vizionarsku ulogu jučer i danas čija se sposobnost prvi put očitovala upravo na Osmoj konferenciji zagrebačkih komunista 1928. godine.

Na Konferenciji je drug Tito, uz ostalo, istakao a delegati u svojim zaključcima i stavovima naglasili potrebu da jedino radnička klasa može biti subjekt revolucije i da samo radnici predvođeni komunistima mogu rješavati probleme povijesnog trenutka. Osim toga je na Konferenciji naglašeno — prema navodima sudionika skupa — da glavno klasno izvorište i također uporište avangarde mora biti industrijski proletarijat, a šira osnova ostali radni slojevi stanovništva, uključujući, dakako, i radne slojeve seljaštva.

Uz to je na Osmoj konferenciji naglašeno da je za revolucionarno djelo nužna jedinstvena revolucionarna akcija, a to je nemoguće postići sve dok se — kaže se u direktivama delegatu VIII konferencije za savjetovanje u Kominterni — pred partijskim članstvom u bazi, u osnovnim partijskim ćelijama, »prešućuju unutar-partijski odnosi i dok partijsko članstvo u cjelini ne sazna suštinu krize, nemoguće je političko i akciono jedinstvo i osposobljavanje avangarde«³ u borbi za ostvarivanje interesa klase i realizacije ideja i principa klasika marksizma.

Marksistička zrelost Titove revolucionarne misli da avangardu pokreta treba neprestano unutar njega izgrađivati u vatri revolucionarne borbe, i tu borbu voditi prema specifičnim uvjetima i mogućnostima u okvirima opće marksističke

³ O tome opširnije vidi u knjizi G. Vlačić, Osmo konferencija zagrebačkih komunista, Zagreb 1977.

revolucionarne strategije radničkog pokreta u cjelini, ima svoje ishodište upravo na Osmoj konferenciji. Na Konferenciji je Josip Broz, nasuprot raznim frakcionaško-doktrinarnim mudrovanjima, zastupao i argumentirao mišljenje da frakcijski sukobi i nejedinstvo iscrpljuju KPJ i čine je nesposobnom za praktičnu svakodnevnu revolucionarnu borbu.

Upravo se na primjerima svakodnevne prakse vidjelo koliko štete pokretu nanosi frakcionaštvo i nejedinstvo avangarde i koliko su neke odluke partijskih vrhova zasnovane na direktivama iz Kominterne bile suprotne interesima radničke klase. »[...] Komunistička partija Jugoslavije ne bi nikad postala tako značajan politički faktor u zemlji i ne bi mogla sa uspjehom da povede narode i narodnosti naše zemlje u borbu za socijalno i klasno oslobođenje da nije postala čvrsta, jedinstvena i idejno uzdignuta snaga kakvom se na djelu pokazala u teškim danima iskušenja za naše narode tokom oslobodilačkog rata i revolucije.«⁴

Iako se u navedenom citatu najbolje objašnjava revolucionarni hod uspona i uspjeha KPJ u pripremama i pobjedonosnom vođenju socijalističke revolucije u jugoslavenskim uvjetima — ipak je potrebno u skladu s tim napomenuti da Josip Broz Tito nikad nije tražio jedinstvo koje bi se postiglo na osnovi kompromisa ili slijepim pokoravanjem višim forumima, već je tražio i stvarao revolucionarno jedinstvo avangarde i pokreta na osnovi marksističkog pristupa, kritičkog preispitivanja tadašnjih uvjeta i okolnosti povijesnog trenutka u kontekstu marksističko-lenjinističke vizije budućnosti.

U skladu s tim se u prilogima objavljenim u zborniku ističe i ocjenjuje da su na Osmoj konferenciji komunisti u Zagrebu pokrenuta neka vitalna pitanja radničke klase i anticipirani putevi u revoluciji koja će »privesti radničku klasu Jugoslavije neposredno, bez odvojenih etapa, do osvajanja položaja nacionalne klase u pravom smislu te reči. Ne samo u smislu da joj u nacijama pripada politička hegemonija nego i u smislu da u tim globalnim društvenim zajednicama dominira njen klasni interes kao suštinski deo njihove slobode, da suverenost nacija izražava suverenost radničke klase i njene revolucije.«⁵

Prema tome, klasno-revolucionarna i nacionalnooslobodilačka borba s ciljem preuzimanja vlasti radničke klase i dokidanja nacionalnog porobljavanja, eksploatacije i ugnjetavanja u jugoslavenskim su uvjetima sagledavani i moraju se, ističe se u tekstovima zbornika, sagledavati i provoditi u dijalektičkom jedinstvu, jer je ukidanje nacionalnog ugnjetavanja sastavni dio klasno-revolucionarne borbe u oslobađanju čovjeka, kao krajnjeg cilja osnovnih postavki teorije marksizma. Klasna borba u svakoj višenacionalnoj zajednici neće imati većih uspjeha, ako istodobno ne obuhvati nacionalno pitanje i pristupi njegovu rješavanju — neće, dakle, imati uspjeha, ako se u sklopu socijalne revolucije ne vodi i borba za nacionalno oslobođenje priznavanjem nacionalne samostalnosti, ravnopravnosti i revolucionarnosti svim nacijama i nacionalnostima koji žive u određenoj društveno-političkoj zajednici. Komunisti se ne bore za ukidanje, već za oslobađanje nacionalnih interesa, dajući im, dakako, socijalistički smisao i sadržinu.

Upravo tu nužnost povezivanja revolucionarne borbe s nacionalnim i socijalnim oslobođenjem naučno su dokazali klasici marksizma, a posebno se tim problemom u teoriji, i još više u praksi, bavio Lenjin. No, odluke su Osme konferencije

⁴ Citat iz Titova pisma naučnom skupu, Zbornik, 4.

⁵ J. Pleterski, Značaj Osme konferencije zagrebačkih komunisti za tretiranje nacionalnog pitanja u politici KPJ, Zbornik, 218.

značajne i po tome što su — kako reče Pleterski — »anticipirale koncepciju spoja nacionalno-oslobodilačke borbe, pod direktnim i najaktivnijim vođstvom radničke klase, sa socijalističkom revolucijom [...]« »[...] Borba za klasno i nacionalno oslobođenje je nerazdvojno povezana, i jednom i drugom oslobođenju treba da služi avangardna akcija proletarijata [...].«⁶

Prema tome je nužan pristup svestrane marksističke analize klasnoga i nacionalnog, sagledavajući ih u dijalektičkom jedinstvu, jer spajanjem, odnosno jedinstvenim procesom oslobađanja klasnog i nacionalnog dajući im socijalističku sadržinu, socijalizam nacionalne interese diže na nivo interesa radničke klase i obratno, u »socijalističkim samoupravnim odnosima interesi radničke klase koja se izborila za položaj vladajuće klase u naciji, postaju interesi nacije, a interesi nacije postaju interesi klase« (Tito).

Pri tom je potrebno napomenuti da *klasno* i *nacionalno*, iako ih sagledavamo i razrješavamo u jedinstvenom procesu oslobađanja, ne čine identitet već jedinstvo suprotnosti koje se neprestano pojavljuje u konkretnim formama i stoga ih valja usklađivati, dakako, kanalizirajući ih u jedinstveni proces oslobađanja čovjeka. Usklađivanje tih suprotnosti u jedinstveni proces istinskog oslobađanja čovjeka od svega što ga steže i ograničava zahtijeva mobilnost i neprekidnu akciju revolucionarnih snaga društva. Valja pri tom istaći da se u socijalističkoj Jugoslaviji jedinstvo navedenih suprotnosti očituje i stalno uspostavlja sintezom radničko-klasnih i nacionalnooslobodilačkih interesa na principima i u kontekstu samoupravljanja kao najprikladnijeg oblika za odlučujuću ulogu radničke klase u procesu povijesnog ostvarivanja vlastitih i zajedničkih interesa.

Samo je takav pristup sagledavanju i razrješavanju klasnog i nacionalnog marksistički ispravan, a iz marksističkog pristupa rješavanju nacionalnog pitanja u našoj višenacionalnoj zajednici dijalektičkim jedinstvom socijalnog i nacionalnog oslobađanja javila se i potreba o federaciji kao najprikladnijem demokratskom obliku zajedništva. Stoga je jugoslavenska federacija, nastala u plamenu revolucije, jedna od esencijalnih pretpostavki uspjeha revolucije i razvoja samoupravnih socijalističkih odnosa u kojima se svaka nacija slobodno i neometano razvija uz obvezu, na osnovi međusobnih dogovora, pomaganja nerazvijenih tako da brži razvitak i progres jednih ima pozitivni utjecaj na ostale.

Potrebno je naglasiti da se u eksplikaciji Osme konferencije nije pristupilo samo s aspekta antifrakcionaške borbe i postizavanja jedinstva u pokretu i avangardi, nego puno šire i da je, posebno u diskusiji, naglašeno da se antifrakcijska borba osjećala od njezine pojave u rukovodstvu KPJ, što je posebno došlo do izražaja u redovima komunističke organizacije mladih, u SKOJ-u. Ipak je najveći uspjeh ta borba doživjela na skupu zagrebačkih komunista pod vodstvom Josipa Broza 1928. godine.

Mladi su komunisti, kaže Rajčević, »godinama isticali zahtjev za jedinstvenom Partijom, koja će sutra znati cijeniti njihovu ulogu u predstojećim revolucionarnim zbivanjima, ali je te zahtjeve tek na historijskoj VIII konferenciji sintetizirao Josip Broz u takozvanoj zagrebačkoj liniji.«⁷ »[...] Tu zagrebačku liniju, liniju za sređivanje stanja u Partiji, za njezino oslobođenje od štetnog uticaja frakcijskih borbi, podržavali su komunisti i u drugim oblastima i organizacijama zemlje, iako nisu imali toliko snage da do kraja dovedu antifrakcijsku borbu, kao-

⁶ Pleterski, n. dj., 203.

⁷ Iz diskusije V. Rajčevića, Zbornik, 455.

što je imala zagrebačka partijska organizacija predvođena Josipom Brozom, Blagojem Parovićem, Đurom Đakovićem, Josipom Krašom i drugim, od kojih mnogi nisu bili prisutni VIII konferenciji, ali su je pripremali. U drugim organizacijama, pre svega beogradskoj, takvih snaga nije bilo, mada su se i tu pojedini komunisti borili protiv frakcionašenja i za konsolidaciju Partije.«⁸

Sadržaj drugog i trećeg poglavlja zbornika — *Savez komunista u uvjetima socijalističkog samoupravljanja* i *SKJ i socijalizam kao svjetski proces* — predstavlja namjeru organizatora i pokušaj sudionika skupa da se svestranije sagleda i osmisli trajnost i aktualnost poruka i pouka Osme konferencije i u kontinuitetu proteklih pet desetljeća od njezina održavanja analizira i osvjetli revolucionarno djelovanje, razvojni put i uspon KPJ, odnosno SKJ kao avangarde radničke klase Jugoslavije; da se istodobno osmisle sadašnji tokovi i uloga Saveza komunista u uvjetima socijalističkog samoupravljanja i pokreta nesvrstanih kao osnovne i trajne vanjskopolitičke orijentacije, jer SKJ nije »savez samo dobrih ljudi već svjesno angažiranih revolucionara na stalnoj revolucionarnoj promjeni svijeta.«⁹

Pri tom je važno napomenuti da se, dakle, revolucionarnost Saveza komunista ne izražava u nepromjenjivosti metoda i statičnosti misli, odnosno u dogmatskom tapkanju u mjestu, već u marksističkoj analizi svestranog sagledavanja, teorijskoj eksplikaciji i praktičnoj akciji mijenjanja sadašnjih i neprekidnim stvaranjem novih odnosa i okolnosti u kojima pokret djeluje. U tom revolucionarnom djelovanju Savez komunista mora biti najčvršće vezan, ističe se u tekstovima objavljenim u zborniku, uz one dijelove klase i društva u cjelini¹⁰ koji su u datim društvenopovijesnim uvjetima pokretači i nosioci progresivnih socijalističkih promjena. Postulat čvrste povezanosti SKJ s progresivnim snagama ne odnosi se samo na snage unutar naše višenacionalne zajednice, već SKJ treba da uočava i pomaže napredne snage svih zemalja svijeta u mijenjanju odnosa i uspostavljanju novih koji omogućavaju da »proizvođači društvenih vrijednosti postanu i proizvođači novih društvenih odnosa. Ili, parafrazirajući Marxa, da živi rad upravlja životom. U tome je povijesni smisao moderne radničke klase i moderniteta njezine avangarde.«¹¹

U kontekstu dinamike promjena socijalnih odnosa i stalnog progresa revolucionarnog pokreta, modernizacija avangarde i njezino oslušivanje bila vremena,

⁸ Iz diskusije N. Jovanović, Zbornik, 435.

⁹ V. Cvjetičanin, Radnička klasa i Savez komunista, Zbornik, 652.

¹⁰ Pero Damjanović se u svojoj polemičkoj diskusiji suprotstavio tezi da će proleterska partija najbolje osigurati provođenje interesa radničke klase, ako je okrenuta klasi i u njoj integrirana. On misli da je to »prevashodno koncepcija buržoaskog društva u kome treba da se svaka klasa brine o svojim interesima. I to je momenat koji i odražava klasno društvo. Obrnuto, interes i funkcija te uloga radničke klase jest da prevlada svoj interes, odnosno da se preko svoje avangarde brine o problemima društva, i mislim u tom smislu nije ni VIII konferencija svođenje na jačanje radničke klase, okretanje radničkoj klasi, nego obrnuto: osposobiti snagom i podrškom radničke klase svoju Partiju da bi rešavala probleme društva, okretanje omladini, seljaštvu, nacionalnim problemima« (476).

S navedenim se mišljenjem ne bih u cjelini mogao složiti jer se — uz ostalo — ne vidi bitna razlika između interesa radničke i svih ostalih klasa. Interesi su radničke klase — budući je ona subjekt revolucije u oslobađanju čovjeka i negacije i sebe kao klase — ujedno i interesi društva budućnosti. Radnička klasa je, ne Partija, subjekt revolucije i samo ona, dakako, politički organizirana i u savezništvu s ostalim radnim i progresivnim slojevima društva može ostvariti svoju društvenopovijesnu ulogu.

¹¹ J. Mirić, Socijalno-klasna osnova i revolucionarna uloga SKJ u uvjetima pluralizma samoupravnih interesa, Zbornik, 606.

odnosno razumijevanje specifičnih uvjeta u kojem pokret djeluje, s pravom se ističe veliki doprinos i izuzetna uloga druga Tita, što u biti kao vezivno tkivo prožima sve priloge objavljene u zborniku. Veliko povjerenje i ugled koje je Josip Broz stekao na Konferenciji i dalje u izgrađivanju Partije novoga tipa doveli su ga još 1937. godine, kaže Milka Planinc, »na dužnost generalnog sekretara KPJ. S istom odlučnošću nastavio je borbu za sređivanje stanja u Komunističkoj partiji Jugoslavije, boreći se za iste one promjene koje su najavljivane na Osmoj zagrebačkoj konferenciji [...]«. ¹²

Titove revolucionarne misli da se frakcionaštvo, sektaštvo i nejedinstvo u pokretu mogu suzbiti i likvidirati samo praktičnim revolucionarnim radom avangarde i čvrstim povezivanjem njezinih pripadnika sa širokim slojevima industrijskog proletarijata, podizanjem ideološkog nivoa partijskog članstva i djelovanjem rukovodstva u zemlji, bile su putokaz — naglašava se u tekstovima zbornika — koji je vodio do stvaranja partije profesionalnih revolucionara, dakle, partije Lenjinova, odnosno Titova tipa. Kao istinski marksist i izgrađeni revolucionar Lenjinova kova Tito upozorava komuniste da se ne smiju zadovoljiti postignutim i da samo dobro organiziranom i osmišljenom akcijom »mogu mijenjati postojeće događaje, a događaji su sami po sebi uslov (bolji ili lošiji) za socijalnu akciju proleterata i njihove avangarde [...]«. ¹³

Osim toga, Tito je neprestano upozoravao da u revolucionarnom komunističkom pokretu ne smije postojati partija elite, jer bi nužno bila izolirana od pripadnika proleterskog pokreta, već partija radničke klase integrirana u njoj i angažirana na stalnom ostvarivanju povijesnih interesa klase. To je, napominje se u tekstovima zbornika, prvi put istaknuto na Osmoj konferenciji i ostaje aktualno do današnjih dana. To je ujedno i potvrda »lenjinskog principa u KPJ što je u to vrijeme bilo dovedeno u pitanje. I kad kažemo da je Tito na 8. konferenciji počeo da stvara revolucionarnu partiju radničke klase u novim uvjetima, to je značilo izgradnju partije lenjinskog tipa«. ¹⁴

Tito je uvijek, kažu sudionici skupa, naglašavao potrebu za marksističko-komunističkom kritikom u pokretu kao sastavnim dijelom njegove revolucionarne borbe, jer istinske kritike i samokritike pridonose bržem mijenjanju stvarnosti i ostvarivanju ciljeva revolucije. Ne može se razvijati marksističko-revolucionarna teorija klase, ako se neprekidno ne stimuliraju slobodne teorijske rasprave koje pridonose stvaranju kritičke svijesti. »Kritička svijest koja se u dinamici razvoja i u borbi mišljenja ne bi svakodnevno iskušavala postajala bi nekritičkom, apologetskom. Kritika, dakle, nije samo teorijsko-spekulativno već i praktičko političko pitanje. Njegovanje kritičkog odnosa prema vlastitoj praksi znači prije svega držanje mobilnom svijest koja će izbjeći stalno prisutnoj opasnosti da se svaki potez vlastite prakse proglasi kriterijem revolucionarne istine [...]«. ¹⁵

Pri tom je potrebno napomenuti da se u komunističkom pokretu Jugoslavije pod vodstvom Josipa Broza Tita uvijek njegovala i razvijala komunistička kritička i samokritička svijest, kao nužan preduvjet praktičnog mijenjanja klasne stvarnosti i povijesnog procesa u kojem se ostvaruje pretpostavka izgradnje asoci-

¹² M. Planinc, navedeni referat, Zbornik, 9.

¹³ S. Tomić, Organizacija radnika i profesionalnih revolucionara — Titov doprinos teoriji i praksi organiziranja i političkog djelovanja uoči, u toku i nakon oružanog dijela revolucije, Zbornik, 305.

¹⁴ J. Bilić, Savez komunista — vodeća idejno-politička snaga revolucije, Zbornik, 501.

¹⁵ J. Mirić, Zbornik, 607–608.

jacije slobodnih proizvođača. Komunistička kritika u sebi mora sadržavati humanističku komponentu i odgovornost, jer bez odgovornosti kritika često prelazi u kritizerstvo. »Skinuti sa sebe odgovornost, a zadržati pravo na kritiku rezultat je koliko nemoći, toliko i zablude. Ako kritiku shvatimo kao stvaralački akt, onda ona podrazumijeva ne izvanjske lekcije akterima, već involviranost u proces i odgovornost za ishod [...]«. ¹⁶

Kritika i samokritika pridonose formiranju komunističke ličnosti, humanističkom opredjeljenju i usmjerenju pripadnika revolucionarne avangarde. U tom kontekstu i upravo s tom svrhom Tito »shvata i ostvaruje samokritiku i kritiku kao sastavni dio djelovanja komunista u ostvarivanju idejnog i akcionog jedinstva avangarde uvijek oslonjenog na bitnu posebnost i pojedinačnih i zajedničkih i opštih klasnih interesa i ciljeva [...]«. ¹⁷

Jedinstvo se revolucionarne akcije danas — istaknuto je u raspravi navedenog skupa — ne može i ne smije temeljiti na etatističkom monolitizmu, forumskom hijerarhijskom radu ili kompromisima na relaciji da Savez komunista zamijeni i sve rješava u ime klase ili da se ni u što ne treba da miješa, već se revolucionarno jedinstvo misli, svijesti i akcije postizava »idejnom borbom, razmjenom mišljenja, konfrontacijom stavova i primanjem zaključaka na osnovu argumenata, bez obzira na to o kojoj ličnosti (rukovodećoj ili 'običnoj') ili organu se radi, s obavezom ostvarivanja tako primljenih zaključaka uz mogućnost njihova mijenjanja [...]«. ¹⁸

Prema tome, kritičko sagledavanje revolucionarnog kontinuiteta razvoja avangarde, njezina utemeljenost u industrijskoj jezgri proletarijata, uz razumijevanje i poštivanje specifičnosti određenih uvjeta i okolnosti prostora i vremena u kojem djeluje, neprekidna borba za revolucionarno jedinstvo i akcionu mobilnost jesu, zapravo, trajne karakteristike, osnovna vizija i orijentacija Tita i avangarde revolucionarnog radničko-komunističkog pokreta Jugoslavije, što se prvi put — prema ocjeni sudionika skupa — očitovalo upravo na Osmoj konferenciji 1928. godine u Zagrebu.

Odluke se Osme konferencije nisu mogle brzo realizirati, uz ostalo, i zbog paternalističkog odnosa Kominterne i nezrelosti KPJ za efikasno i samostalno revolucionarno djelovanje u uvjetima uvođenja šestojanuarske diktature, iako su neke akcije u pripremama za IV kongres KPJ bile odmah preduzete. No, potpunija realizacija bitnih smjernica odluka Osme konferencije i Titove vizije proleterske partije počeo će dolaskom Josipa Broza Tita na čelo KPJ, kada i počinje njezino postepeno osamostaljivanje od vanjskih faktora.

I, doista, jedno od bitnih obilježja, važnosti i značaja Titove vizije proleterske avangarde jest poduzimanje smjelih i mudrih akcija nakon dolaska na čelo KPJ za njezino financijsko, idejno-političko i akciono osamostaljivanje. Zahvaljujući toj pravovremenoj orijentaciji, samostalnost i nezavisnost postaju i ostaju bitne komponente našega radničko-komunističkog pokreta, narodnooslobodilačke borbe i socijalističke revolucije, odnosno samoupravnog puta razvoja socijalizma u Jugoslaviji. Takva je vizija pridonijela da jugoslavenska socijalistička revolucija sačuva svoju autentičnost i originalnost, i oružanog i samoupravnog razvitka revolucije.

¹⁶ J. Mirić, Zbornik, 608.

¹⁷ M. Muratović, Jedinstvo i samostalnost — dimenzije avangardne funkcije Saveza komunista, Zbornik, 766–767.

¹⁸ S. Podmenik, Zbornik, 892.

Socijalistička revolucija nije stanje u kojem politička partija putem države ima monopol odlučivanja, već je socijalistička revolucija proces u kojem radnička klasa neposredno i uz pomoć ostalih progresivnih snaga društva, zavisno od »unutrašnjih uslova i uopšte nacionalnih osobenosti, ali isto tako i od međunarodne situacije, različitim putevima vrši prelaz iz starog u novo društvo. Stepenn revolucionarnosti tog procesa ne određuje se po količini prisustva nasilja u njemu, već po dubini promjena koje on vrši u društvenoj strukturi i odnosima.«¹⁹

Iz originalnog samoupravnog puta izgradnje socijalističkih odnosa — kao najprikladnijeg oblika radikalnih društvenih promjena u razvoju socijalizma, samostalnosti i neovisnosti pokreta, narodnooslobodilačke borbe i socijalističke revolucije, prava na samoopredjeljenje i ravnopravan odnos nacija i nacionalnosti — logično je rezultirala Titova koncepcija i uopće jugoslavenski doprinos nastanku i razvoju politike pokreta nesvrstanih. Drugim riječima: politika pokreta nesvrstanih, kao trajno vanjskopolitičko opredjeljenje Jugoslavije, utemeljena je u njezinom samoupravnom biću i Titovoj viziji širenja socijalizma kao svjetskog procesa.

Upravo se na VIII konferenciji prvi put očitovala dalekovidnost i sposobnost dijalektičkog sagledavanja određenih društvenih proturječnosti, marksistička zrelost i čvrsta opredjeljenost Josipa Broza Tita za najživotnije ostvarenje ideja i principa klasika marksizma. To je Tito na djelu dokazao dolaskom na čelo KPJ 1937, u oružanoj revoluciji 1941–1945. godine, u koncepciji i praksi originalnog samoupravnog puta izgradnje socijalizma, u beskompromisnom otporu dogmat-sko-etatističkom konceptu i Staljinovom pritisku 1948. godine, u politici pokreta nesvrstanih čiji je inicijator i organizator upravo Josip Broz Tito.

Iako u tekstovima objavljenim u zborniku nedostaju prilozima koji bi svestranijom analizom, utemeljenom na znanstvenoj argumentaciji, sučeljavanjem mišljenja kritičko-analitičkom metodom, osvijetlili pitanja i dali određenije i sigurnije ocjene događaja, odnosno ukazali na prave poruke i pouke Konferencije — ipak se ne može reći da nije bilo polemika u diskusiji. Bilo ih je, iako ne baš sasvim naučno argumentiranih. Posebno su vođene polemike oko uzroka pojavljivanja i djelovanja tehnokracije kao osnovne kočnice samoupravnih odnosa, pojma »kontraklase«²⁰ i njezina postojanja ili nepostojanja u našem samoupravnom društvu, oko termina u naslovu: moderna partija radničke klase ili moderna radnička klasa²¹ itd.

¹⁹ R. Radonjić, Savez komunista Jugoslavije i razvoj novih odnosa u savremenom međunarodnom radničkom pokretu, Zbornik, 928.

²⁰ »Mislim da u naprijed spomenutim pristupima ima pojednostavnjivanja i mehanicističke logike. Naime, budući da u našem društvu postoji radnička klasa, onda prema nosiocima takvih gledanja mora da na suprotnom polu postoji i neka druga, kontraklasa. Takvi iz vida gube jednu 'sitnicu': da naš put ne ide ka konstituiranju novih antagonističkih i sučeljenih klasa, već u pravcu postepenog savladavanja klasnih elemenata i u radničkoj klasi«, istakao je Marinko Grujić u diskusiji, Zbornik, 875.

²¹ Bilo je mnogo primjedbi na termin *moderna partija* o kojem, npr., Ljubiša Stankov kaže da za njega taj termin »ne znači ništa, nema nikakav stvarni sadržaj. Ili je toliko mutno da samo nekom konvencijom među nama možemo da se dogovorimo šta pod tim podrazumevamo. Ako pogledamo 50-godišnju bitku Josipa Broza za Partiju, onda bih ja to nazvao njegovom borbom za idejno-političku avangardu revolucionarne akcije, a ne za nekakvu modernu partiju. Jer mogli bismo da nađemo različitih modernih partija, i to modernih partija radničke klase, koje nemaju nikakav revolucionarni sadržaj niti značajnu ulogu u društvu.« Uglavnom je prevladalo mišljenje da bi bilo bolje, ako se želi upotrijebiti termin »moderna«, da glasi: revolucionarna avangarda moderne radničke klase, nego moderna partija radničke klase.

Uz neke propuste i nedostatke od kojih su neki bili neizbježni s obzirom na veliki broj sudionika skupa i obimnost objavljenog teksta — valja odati priznanje organizatoru i priređivaču što su omogućili da se prilozi i diskusije objave u zborniku koji će, bez dvojbe, pridonijeti boljem razumijevanju poruka i pouka Osme konferencije i uloge SKJ u uvjetima samoupravljanja i politike nesvrstavanja.

Savo Pešić

NAZIONALISMO E NEOFASCISMO NELLA LOTTA POLITICA AL CONFINE ORIENTALE 1945—1975. Istituto regionalne per la storia del movimento di liberazione nel Friuli-Venezia Giulia, Trst 1977. (sv. 1, 2), illustrirano, 841 str.

Usprkos relativno dugom razdoblju, dužem od trideset godina nakon drugoga svjetskog rata, do danas su historijski radovi o problematici toga razdoblja u nas još prilično malobrojni. U Italiji su, međutim, još prije nekoliko godina, objavljeni neki radovi koji obrađuju i razdoblje poslije 1945, naročito do 1948. godine, ili određenu problematiku iz tog razdoblja na državnom ili regionalnom nivou. Tu se ubraja i opširan rad u dva sveska »Nacionalizam i neofašizam u političkoj borbi na istočnoj granici 1945—1975«, što ga je 1977. objavio Institut za historiju oslobodilačkog pokreta u Furlaniji-Julijskoj krajini, i to je prvo samostalno historijsko djelo s poratnom problematikom te pokrajine. Rodilo se na inicijativu i uz financijsku pomoć zemaljskog vijeća Furlanije-Julijske krajine koje je na sjednici, 24. juna 1974, odlučilo otpočeti, u suradnji s mjesnim institucijama, sindikatima i masovnim organizacijama »opširna istraživanja o aktivnostima svih fašističkih i profašističkih organizacija« (str. V) poslije drugoga svjetskog rata. Ta je odluka bila posljedica sve većega neofašističkog nasilja u Italiji koje je, upravo tih dana, zbog atentata na sudionike antifašističkih manifestacija na Trgu della Loggia u Bresciji, izazvalo opće ogorčenje talijanske demokratske javnosti i potrebu dubljeg upoznavanja izvora i motiva razvoja neofašističkog pokreta.

U prvoj fazi istraživanja o neofašizmu u Furlaniji-Julijskoj krajini, radna grupa, koju je imenovala kancelarija predsjedništva zemaljskog vijeća, sastavila je pregled događaja i podataka o neofašističkim akcijama u razdoblju 1969—1974. Pregled je objavljen u posebnom broju pokrajinske revije, te je već sam po sebi a i na preporuku radne grupe zahtijevao produbljenje i proširenje istraživanja tako da bi, uz činjenice, historijskim metodama bili osvijetljeni i izvori i uzroci neofašizma u zemlji i njegovi društveni okviri. Taj zadatak je zemaljska skupština povjerila Institutu za historiju oslobodilačkog pokreta u Trstu.

Institut, koji se svojim istraživanjima i dotada upuštao u poslijeratnu problematiku, prihvatio je zadatak, imajući na umu da proučavanje razvoja i prilika poslije drugoga svjetskog rata baca novo svjetlo i na prilike u prošlosti i da rezultati izučavanja prošlosti (u ovom slučaju pokreta otpora) mogu biti pogrešni i iskrivljeni, ako se ne uzme u obzir sve što se pojavilo kasnije kao posljedica te prošlosti. Ali glavni razlog za proširenje istraživačkog djelokruga instituta na